

יסודות סוכה

שיעור שלושה עשר

מצות ערבה

מקורות

- א. משנה מה; גמ' מג:-מד: "ערבה שבעה כיצד... מנהג נביאים הוא"
- ב. רש"י מג: ד"ה שלוחי בית דין, ד"ה האינדנא נמי; ריטב"א שם, ד"ה ערבה בשביעי
- ג. רש"י מד. ד"ה מי אמרה בנטילה, ד"ה דלמא בזקיפה; תוס' שם, ד"ה אמר; ריטב"א מאן אמרה, ד"ה מי אמרה
- ד. רש"י מב: ד"ה לולב וערבה; רש"י מג: ד"ה והביאום; אור זרוע הלכות סוכה סי' שטו
- ה. רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"כ-כג

ריטב"א סוכה מג: ד"ה ערבה בשביעי

וקשיא לי, כי מייתו לה שלוחי בית דין מאי הוי, דהא גזירה דרבה בשעת נטילה היא שהיא מסורה לכל אדם ועליה אמרו שהיא דוחה שבת, דאילו הבאה מבעוד יום. ורש"י פירש, דערבה שלוחי בית דין מייתו לה מע"ש ולמחרת אינה מצויה לינטל לכל אדם אלא כהנים מקיפין בה את המזבח לבדם ולא ישראל שאינם רשאים ליכנס שם, ובכהנים ליכא למגזר משום דרבה דזריזים הם. ואין זה כלום, חדא, דאם כן לא הוה ליה למתלי מילתא בהבאת שלוחי בית דין, והכי הוה ליה למימר: שאני ערבה דליתא אלא בכהנים וכהנים זריזין הם, שאין להבאתה ענין לזו. ועוד, אם כן מאי האי דפרכינן בסמוך: 'אי הכי האינדנא לידחי שבת', דהא ודאי השתא ליכא טעמא דלידחי שבת כדמעיקרא בבית המקדש, דהשתא נטילתה ביד כל אדם ואית בה משום גזירה דרבה, וכהנים בזמן הזה אינם זריזין יותר מישראל כדי שתהא נטילה בכהנים דוקא, ומה שפרש"י לקמן 'האינדנא לידחי שבת ויטלוה ויחבטוה שלוחי בית דין', אינו כלום, דליכא זכר כל היכא דלא עבדינן לנטילה כדהויא מעיקרא. ועוד, דהא ודאי למאן דסבר דערבה בנטילה כדקא ס"ד השתא וכדאסיקנא לבסוף, נטילתה ביד כל אדם היתה אלא שיתירים הכהנים שמקיפין בה את המזבח לפי שאין ישראל נכנסין בין האולם ולמזבח ולא היה אפשר להם אלא בנטילה לבד.

והנכון דהכי קאמרינן, ערבה שלוחי בית דין מייתו לה מבעוד יום והיא מזומנת לכל אדם למחר ואינו צריך לחזר אחריה, וכיון שבמקדש הם נוטלין אותה על ידי שלוחי בית דין שהם זריזין תו לית בה משום גזירה דרבה, ודמייא למאי דפרכינן לעיל גבי לולב הא תקינו ליה רבנן בביתו, אי נמי לתקנתא דשופר שתוקעין אותו בבית דין אחר התקנה דליכא משום גזירה דרבה, משא"כ בלולב שהוא מסור לכל שיהא לולב משלו ויש בו משום גזירה דרבה, והשתא אתי שפיר מאי דאקשינן האינדנא נמי לידחו שבת, ומהא תלמוד דבזמן הזה גם כן על ידי שלוחי בית דין הוא זכר למקדש. וזהו שנהגו עכשיו שפרנסי הקהל מביאין אותה ביום שביעי משל צבור ואין כל אחד מביא אותה לעצמו, וזה נכון וברור.

ריטב"א סוכה מד. ד"ה מאן אמרה, וד"ה מי אמרה

מאן אמרה בנטילה דלמא בזקיפה – פירוש, ואין צורך ליכנס שם כהנים בעלי מומין ולדחות מעלה דעבוד רבנן בין האולם ולמזבח, שהרי אפשר בכהן אחר שייזקף אותה ואינה מצוה מוטלת על כל הכהנים. ויש שפירשו שאפשר לבעלי מומין לזקוף בצד העזרה כיון שאין כאן מצות הקפה אלא מצות זקיפה בלבד והרי העזרה כמזבח לענין זה, ול"נ כלל.

מי אמרה בבעלי מומין דלמא בתמימין – פירוש, שאפילו תאמר שמצותה בנטילה, שמא היא כשאר עבודות שהן מסורות לתמימין בלבד ולא לבעלי מומין.

אור זרוע הל' סוכה סי' שטו

ומדקתני חיבוט ערבה מכלל דביד נוטלין אותה ומנענעין ומקיפין בה כהנים את המזבח ברגליהם, תיובתא... פירש רבינו יהודה בר נתן, ומהאי טעמא נפיק ליה דהיכא דליכא אתרוג ולולב לא מקפינן סביב הבימה פעם אחת בכל יום, דאפילו היכא דאיכא לולב ואתרוג לא חייבו חכמים להקיף אלא שביעי של ערבה בלבד זכר למקדש, ושבת יוכיח דאין לולב ניטל בו ולא מקפינן. ורבי נמי לא מצי למיקם מאי טעמא נהגו עמא לאקופי אפילו פעם אחת בכל יום, אבל כמדומה לן מאן דאתחיל בהאי מנהגא סבירא ליה בלולב מקפינן, ואלביה לא מקפינן היכא דליכא לולב, ואף על גב דבלאו הכי הלכתא נקיטין לעיל דאין מקיפין אלא בערבה ולא עבדינן אלא חד יומא זכר למקדש, הואיל ונהוג עלמא לאקופי שבקינן להו, דמנהג אבותינו תורה היא, עכ"ל. וזו תשובת רש"י: ושכתבת על היקף שבכל ימות החג שיש חולקין בדבר ואומרים שאין היקף בלא לולב, ואני כבר נשאלתי על זאת והשיבותי כדברי האומר שיש היקף, ושגיתי בה, שדימיתי דכי אתותב רב יוסף מהא מתני' דחיבוט ערבה אכולה מילתא איתותב, בין בהא דאמר ערבה לאו בנטילה בין במאי דאמר היקף אחת שבכל יום וז' של שביעי בלולב, ושמעינן דבערבה הוה ההיא היקף, אלמא לא הוזכר לולב לענין היקף אלא ערבה, ואמרי רבנן דלא עבדינן ליה האידינא זכר למקדש, לפיכך דמיתי שהיקף זה שאנו מקיפין בכל יום לאו חובה מוטל עלינו, דהא לא בעינן זכר לערבה דאינו אלא מנהג בעלמא ולולב לא מחייבו ולא פוטרו, שהרי אין זכר לולב בהיקף. אבל עתה יישר כוחו של אחי ויוסיף אומן, שלמדתי מפלפולו ויש לומר שלא על חנם הנהיגוהו הראשונים, קסברי כי אתותב רב יוסף מהא מתניתא אהא דאמר ערבה בזקיפה ולא בנטילה איתותב, ושמעינן מינה דבנטילה, אבל מילתא אחריתי דאמר היקף דמתני' בלולב וכן אמר רבי אלעזר בדוכתיה קיימא, והיקף נמי בלולב. וכיון שהוטל עלינו חובה לעשות ללולב זכר למקדש שבעה, הנהיגו להקיף בו כל שבעה זכר למקדש, ואם אין לולב אין היקף. וחזורני בי בראשונה, שלמה בר' יצחק. התשובה ולשון רבינו יהודה בר נתן בהלכה למעשה שוין, אבל בסוגיא דשמעתין פליגי, כי רבינו יהודה בר נתן סובר דלגמרי אתותב רב יוסף בכל דבריו, כדעת הראשונה של רש"י.

דברי התורה בפרשת אמור מפורשות שתי מצוות ייחודיות לחג הסוכות – מצות הישיבה בסוכה ומצות נטילת ארבעת המינים:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל, ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים... בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת.

[ויקרא כג, מ-מב]

עם זאת, בדברי המשנה מבואר שקיימת מצוה נוספת – "מצות ערבה":

מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח.

[משנה מה.]

דברי התנאים ישנן שתי שיטות במקורה של מצוה זו:

אילימא לאבא שאול, האמר 'ערבי נחל' כתיב, שתיים, אחת ללולב ואחת למקדש. אי לרבנן, הלכתא גמירי לה, דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן: עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני.

[סוכה מד.]

לפי אבא שאול, מקור "מצות ערבה" הוא בכתוב "ערבי נחל", המלמד על שתי מצוות המתקיימות בערבה: "אחת ללולב ואחת למקדש". לעומת זאת, לפי רבנן, מקור "מצות ערבה" הוא 'הלכה למשה מסיני'.

במשנה דלעיל מפורש שמעשה המצוה הוא זקיפת הערבות בצידי המזבח. אמנם, הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בגדר מצות ערבה, האם המצוה היא בזקיפה או בנטילה:

אמר רב יוסף: מאן לימא לן דערבה בנטילה, דלמא בזקיפה? איתיביה אבוי: 'לולב וערבה ששה ושבעה', מאי לאו כלולב, מה לולב בנטילה אף ערבה בנטילה. מידי אריא, הא כדאיתיה והא כדאיתיה.

לשיטת רב יוסף, המצוה היא בזקיפת הערבות בצידי המזבח בלבד, ואילו לשיטת אבוי, מלבד זקיפת הערבות בצידי המזבח, המצוה היא גם בנטילת הערבות.

הגמרא ממשיכה ודנה במחלוקת זו ומסיקה כשיטת אבוי:

איתיביה, 'לולב דוחה את השבת בתחילתו וערבה בסופו. פעם אחת חל שביעי של ערבה להיות בשבת, והביאו מרביות של ערבה מערב שבת והניחום בעזרה, והכירו בהן בייתוסין ונטלום וכבשום תחת אבנים, למחר הכירו בהן עמי הארץ ושמטום מתחת האבנים והביאום הכהנים וזקפום בצידי המזבח, לפי שאין בייתוסין מודים שחיבוט ערבה דוחה את השבת'. אלמא בנטילה היא, תיובתא.

הגמרא מוכיחה מדברי הברייתא, המכנה את מצות ערבה – 'חיבוט ערבה', שמלבד זקיפת הערבות בצידי המזבח, קיימת חובה ליטול את הערבות (כשם שנוטלים לולב).¹

מלבד שני המושגים דלעיל, 'זקיפה' ו'נטילה', במשנה מופיע מושג נוסף – 'הקפה':

בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים 'אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא'. רבי יהודה אומר: אני והו הושיעה נא, ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים.

[משנה מה.]

מדברי הגמרא עולה, שמחלוקת אבוי ורב יוסף משליכה על הבנת המשנה:

איתיביה אבוי: בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואותו היום שבע פעמים. מאי לאו בערבה? לא, בלולב.

[סוכה מג:]

אבוי לומד במשנה כי הקפת המזבח נעשית בערבה, והוא מוכיח מכך כי המצוה אינה במעשה הזקיפה בלבד, אלא בנוסף לכך קיימת גם 'מצות נטילה'. לעומת זאת, רב יוסף, הסובר שמצות ערבה היא ב'זקיפה' בלבד, מפרש שהקפת המזבח האמורה במשנה אינה נעשית בערבה אלא בלולב.

הגמרא דנה בגדר מצות ערבה בסוגיה נוספת:

אמר ריש לקיש: כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה. אמר ליה רבי יוחנן... מי אמרה בנטילה דלמא בזקיפה, מי אמרה בבעלי מומין דלמא בתמימים.

[סוכה מד.]

ריש לקיש טוען שהותר לכהנים בעלי מומים להיכנס ל'בין האולם ולמזבח' כדי לקיים את מצות ערבה – להקיף בה את המזבח. רבי יוחנן חולק וטוען: "מי אמרה בנטילה, דלמא בזקיפה".

¹ רש"י [שם, ד"ה והביאום] מבאר, שהגמרא לומדת ש'חיבוט הערבות' הוא נטילת הערבות ונענוען.

רש"י כותב בביאור דברי רבי יוחנן:

מי אמרה בנטילה – ותהא חובת כהנים, דקאמר 'לצאת'. דלמא בזקיפה – וכהן אחד זוקפה על ידי הכל, ואין חובה על כולם. [רש"י שם, ד"ה מי אמרה, וד"ה דלמא]

לפי דבריו, רבי יוחנן טוען כנגד ריש לקיש, שמצות ערבה אינה בנטילה (כשיטת אביי דלעיל) אלא בזקיפה (כשיטת רב יוסף דלעיל), ולכן זו אינה חובת גברא המוטלת על כל כהן וכהן, אלא חובה שהמזבח יהיה מוקף בערבות, וחובה זו יכולה להתקיים על ידי כהן אחד.

מכך עולה, שהמחלוקת בגדר מצות ערבה, ב'זקיפה' או ב'נטילה', אינה מחלוקת רק במעשה המצוה אלא גם במהות המצוה: האם זו חובת גברא או חובת המזבח.

אמנם, רבי יוחנן טוען כנגד ריש לקיש טיעון נוסף:

מי אמרה בבעלי מומין, דלמא בתמימים. [סוכה מד.]

תוספות מבארים טיעון זה:

ואפילו תימצי לומר בנטילה, כדאסקינן לעיל דאיתותב מאן דאמר בזקיפה, מי אמרה בבעלי מומין, דלמא אין הלכה למשה מסיני אלא בתמימין הראוין לעבודה. [תוס' שם, ד"ה אמר]

לפי דבריהם, רבי יוחנן טוען שגם לפי השיטה שמצות ערבה היא ב'נטילה', אין היתר לבעלי מומים להיכנס ל'בין האולם ולמזבח', שכן מצות ההקפה היא דווקא בכהנים תמימים הראויים לעבודה.

על פי דבריהם נראה, כי רבי יוחנן סבור שגם לשיטה שהמצוה היא ב'נטילה', הקפת המזבח אינה חובת גברא המוטלת על כל אחד ואחד, אלא קיימת חובה להקיף את המזבח בערבות, וחובה זו יכולה להתקיים על ידי הכהנים התמימים הראויים לעבודה.²

מסקנה זו, ש'מצות ערבה' אינה חובת גברא המוטלת על כל אחד ואחד, מפורשת בביאורו של רש"י לדברי הגמרא [מג:]: שמצות ערבה דוחה שבת הואיל ו'ערבה שלוחי בית דין מייתי לה':

שלוחי בית דין מייתי לה מערב שבת, ולמחרת אינה מצוה לכל אדם אלא כהנים המקיפים בה את המזבח. [רש"י מג: ד"ה שלוחי]

לדברי רש"י, המצוה מוטלת רק על הכהנים המקיפים את המזבח.

הריטב"א חולק על ביאורו של רש"י ומפרש את דברי הגמרא באופן אחר:

דהא ודאי למאן דסבר דערבה בנטילה... נטילתה ביד כל אדם היתה, אלא שיתירים הכהנים שמקיפין בה את המזבח, לפי שאין ישראל נכנסין בין האולם ולמזבח ולא היה אפשר להם אלא בנטילה לבד. והנכון דהכי קאמרינן, ערבה שלוחי בית דין מייתו לה מבעוד יום והיא מזומנת לכל אדם למחר ואינו צריך לחזר אחריה, וכיון שבמקדש הם נוטלין אותה על ידי שלוחי בית דין שהם זריזין, תו לית בה משום גזירה דרבה. [ריטב"א מג: ד"ה ערבה בשביעי]

לדברי הריטב"א, מצות נטילת הערבה מוטלת על כל אחד ואחד, כהנים וישראלים, ורק הקפת המזבח נעשית על ידי הכהנים בלבד. בשל כך מבאר הריטב"א, שכוונת הגמרא כי הערבות היו מובאות למקדש על ידי שלוחי בית דין, ולכן אין חשש שנטילתן תביא לידי חילול שבת.

² וכן נראה מדברי הריטב"א [שם, ד"ה מי אמרה] בביאור דברי רבי יוחנן: "שאפילו תאמר שמצותה בנטילה, שמא היא כשאר עבודות שהן מסורות לתמימין בלבד ולא לבעלי מומין".

נמצא, אם כן, כי לפי רש"י הנטילה אינה מהווה מצוה עצמאית, אלא היא חלק ממצות הקפת המזבח בערבות וזקיפתן בצידי³. לעומת זאת, לפי הריטב"א, קיימות שתי מצוות נפרדות:

- א. נטילת הערבות, המהווה חובת גברא המוטלת על כל הנמצאים במקדש.
- ב. הקפת המזבח בערבות וזקיפתן בצידי, המהווה 'חובת המזבח' המוטלת על הכהנים הראויים לעבודה בלבד.

מחלוקת זו משליכה על הבנת מסקנת ההלכה לגבי אופן הקפת המזבח. כאמור, ממהלך הסוגיה [מג:]: עולה שלפי השיטה ש"ערבה בנטילה", הקפת המזבח נעשית בערבה. לפי זה נראה, שהואיל והגמרא מסיקה ש"ערבה בנטילה", בהכרח הקפת המזבח נעשית בערבה.

האור זרוע מביא את דברי ריב"ן, הטוען לאור סוגייתנו, שמנהגנו להקיף את התיבה בלולבים, אינו תואם את מסקנת ההלכה:

אבל כמדומה לן מאן דאתחיל בהאי מנהגא סבירא ליה בלולב מקפינן, ואליביה לא מקפינן היכא דליכא לולב, ואף על גב דבלאו הכי הלכתא נקיטינן לעיל דאין מקיפין אלא בערבה ולא עבדינן אלא חד יומא זכר למקדש, הואיל ונהוג עלמא לאקופי שבקינן להו, דמנהג אבותינו תורה היא. [אור זרוע הל' סוכה סי' שטו]

עם זאת, האור זרוע מביא את תשובת רש"י, המבארת את מסקנת הסוגיה באופן שונה:

ויש לומר שלא על חנם הנהיגוהו הראשונים, קסברי כי אתותב רב יוסף מהא מתניתא אהא דאמר ערבה בזקיפה ולא בנטילה איתותב, ושמעין מינה דבנטילה, אבל מילתא אחריתי דאמר 'היקף דמתניתין בלולב, וכן אמר רבי אלעזר', בדוכתיה קיימא, והיקף נמי בלולב, וכיון שהוטל עלינו חובה לעשות ללולב זכר למקדש שבעה הנהיגו להקיף בו כל שבעה זכר למקדש, ואם אין לולב אין היקף. [שם]

לפי תשובת רש"י, אמנם השיטה שמצות הערבה מתקיימת בזקיפה בלבד נדחתה, אך ההבנה שהקפת המזבח נעשתה בלולבים לא נדחתה. בהתאם לכך, למסקנה, מצות ערבה היא גם ב'זקיפה' וגם ב'נטילה', אך הקפת המזבח נעשתה בלולבים.

נראה ששיטה זו ניתנת להיאמר רק על פי ההבנה שהנטילה היא מצוה עצמאית, ואינה חלק ממצות ההקפה. לעומת זאת, לפי השיטה שהנטילה היא חלק ממצות ההקפה, אם קיימת מצות נטילה – בהכרח שגם הקפת המזבח נעשתה עם ערבות⁴.

ייתכן ומחלוקת זו משליכה גם על הבנת מנהג חיבוט ערבות בגבולין.

לעומת האמור לעיל, שמצות ערבה היא דין תורה, נאמר בגמרא:

אתמר, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים. [סוכה מד.]

הגמרא מקשה על סתירה זו ומסיקה:

לא קשיא, כאן במקדש כאן בגבולין. [שם]

³ וכן עולה מדברי רש"י [מב: ד"ה לולב] בביאורו למשנת 'לולב וערבה': "לולב לנטילה וערבה להקיף המזבח".

⁴ על פי דברים אלו, תשובת רש"י אינה עולה בקנה אחד עם התפיסה העולה מפירושו לסוגיה. ואכן, רש"י כותב בתשובתו שבתחילה הוא סבר שלמסקנה הקפת המזבח נעשתה בערבות (כשיטת הריב"ן).

הגמרא אומרת בסוף הסוגיה:

אמר אייבו: הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה, שקיל חביט חביט ולא בריך, קסבר מנהג נביאים הוא. אייבו וחזקיה בני ברתיא דרב אייתו ערבה לקמיה דרב, חביט חביט ולא בריך, קא סבר מנהג נביאים הוא. [סוכה מד:]

מבואר בגמרא, שלמסקנה מצות ערבה במקדש היא דין תורה, ואילו מצות ערבה בגבולין – המתקיימת בחיבוט הערבות (כדברי הגמרא: "חביט חביט ולא בריך") – היא 'מנהג נביאים'.

המושג 'חיבוט' נזכר גם בברייתא ממנה הוכיחה הגמרא [מג:]: שמצות ערבה היא בנטילה. נראה שבשל כך פירש רש"י [שם, ד"ה חביט], שחבטת הערבות הנוהגת בגבולין היא נענוע⁵. על פי דבריו, ניתן להשוות בין מצות הנטילה הקיימת במקדש לבין מצות הנטילה הקיימת בגבולין, ואכן יש ראשונים [תוס' מג: ד"ה לא; ריטב"א שם, ד"ה ערבה בשביעי; ר"ן כא: ד"ה ופרכינן] הנוקטים שערבה שבגבולין היא 'זכר למקדש'. אמנם, מדברי רש"י עצמו [מג: ד"ה האידינא נמי] נראה שאין קשר בין מצות ערבה שבגבולין למצות ערבה שבמקדש, וחבטת הערבות הנעשית בזמן הזה אינה 'זכר למקדש'.

נראה כי דברי רש"י בעניין זה מתאימים לשיטתו דלעיל בגדר מצות ערבה שבמקדש. לדבריו, המצוה במקדש אינה בעצם מעשה הנטילה אלא בהקפת המזבח ובזקיפת הערבות סביבו. בהתאם לכך, לשיטתו אין קשר בין מנהג הערבות הנוהג בגבולין לבין מצות הערבה הנוהגת במקדש, ומנהג זה אינו 'זכר למקדש'. לעומת זאת, לפי הראשונים הסוברים שגם במקדש יש מצוה בעצם מעשה הנטילה, מנהג נטילת הערבות בגבולין זהה למעשה המצוה שבמקדש, ולכן ניתן להבין שמנהג זה הוא 'זכר למקדש'.

לסיום נעסוק בשיטתו של הרמב"ם במצות ערבה.

הרמב"ם כותב:

הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב, ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, ושיעורה אפילו עלה אחד בבד אחד. כיצד היתה מצותה? בכל יום ויום משבעת הימים היו מביאין מורביות של ערבה וזוקפין אותן על צדדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח, ובעת שהיו מביאין אותה וסודרין אותה תוקעין ומריעין ותוקעין, חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה, אלא אם כן חל יום שביעי להיות בשבת זוקפין אותה בשבת, כדי לפרסמה שהיא מצוה. [הל' לולב פ"ז ה"כ-כא]

בהלכה זו מגדיר הרמב"ם את מצות ערבה, והוא מזכיר רק את זקיפתה על גבי המזבח. לעומת זאת, בהלכה הבאה ממשיך הרמב"ם ומבאר את אופן קיום המצוה במקדש בשבת:

כיצד היו עושין? מביאין אותה מערב שבת למקדש ומניחין אותה בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו העלין, ולמחר זוקפין אותה על גבי המזבח, ובאין העם ולוקחין ממנה ונוטלין אותה כדרך שעושין בכל יום. [שם, הכ"ב]

בהלכה זו מוסיף הרמב"ם, שלאחר זקיפת הערבות בצדדי המזבח, היו באים העם ונוטלים אותן. דברי הרמב"ם בהלכה זו מתאימים למסקנת הגמרא, שמצות ערבה היא ב'נטילה'. עם זאת, בדברי הרמב"ם ישנו חידוש: לדידו, נטילת הערבה נעשית לאחר זקיפת הערבות בצדדי המזבח (בניגוד לשיטת רש"י [מג: ד"ה והביאום] שנטילת הערבה קודמת לזקיפתה בצדדי המזבח).

הרמב"ם ממשיך וכותב:

וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה. כיצד עושה? לוקח בד אחד או בדין הרבה

⁵ וכן כותב העיטור [הל' לולב סי' תתקכח].

חוץ מערבה שבלולב וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש בלא ברכה, שדבר זה מנהג נביאים הוא. [שם]

בדברי הרמב"ם מבואר ש'חיבוט הערבות', הנוהג בזמן הזה מחמת מנהג הנביאים, אינו מתקיים בנטילת הערבות ונענוען (כפי שפירש רש"י [מד: ד"ה חביטן]), אלא בחביטתן על הקרקע או על כלי⁶.

בנוסף, הרמב"ם כותב:

בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן בידיהן פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא, וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים. [שם, הכ"ג]

הרמב"ם פוסק שהקפת המזבח נעשתה בלולבים ולא בערבות (כשיטת רש"י בתשובה, ודלא כריב"ן).

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

⁶ כן סובר גם הר"ץ גיא [הל' לולב], ובעל העיטור [מצות לולב סי' תתקכח] חולק על שיטתו ונוקט שחיבוט הוא נענוע (כפירוש רש"י).